

Doezamand

Marijke Harberts

Primavera Pers, Leiden 2019

© Marijke Harberts 1994/2019

De eerste druk van dit boek verscheen in 1994 bij uitgeverij Van Gennepe, Amsterdam.

Nawoord: © Mieke van Os

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ontwerp omslag: Daydream Productions

Illustratie omslag: Enkele leden van het dispuut 'Eva' van de VVSL maakten in 1955 een uitstapje naar Amsterdam; de doezamanden gingen mee. Foto Erfgoed Leiden en Omstreken.

Foto auteur (achterzijde omslag): Martijn Oort

Druk en afwerking: Wilco Printing & Binding

www.primaverapers.nl

Inhoud

<i>Doezamand</i>	7
Afkortingen/Latijn	208
Nawoord: Studeren in de jaren '50 in Leiden – feiten en cijfers door Mieke van Os	209
Fotokatern: de vvsl in de jaren '50	215
Herkomst foto's	239

1

‘Gangpad, novieten! Indikken, novieten!’

Het eerste appèl. Sandra, de assessor II van de Novitiaats-Commissie, in mantelpak met lint en fluitje, overzag de menigte.

‘Er moet een gangpad komen, kaarsrecht. En breder, ik moet er doorheen kunnen lopen.’

Ten slotte was er een gangpad.

‘Novieten, als het bestuur of de NC binnenkomt staan jullie op. Je gaat pas zitten als je daartoe een teken krijgt.’

Een schril gefluit, alle novieten stommelden overeind. Elf meisjes in mantelpak met linten betraden het podium; het bestuur nam plaats op een rij stoelen, de NC achter de groene tafel. De novieten moesten weer gaan zitten en opnieuw begon het geschreeuw: ‘Indikken, gangpad novieten.’ Karin wrikte voorzichtig haar voet los, waar de noviet voor haar op terechtgekomen was.

De NC stelde het bestuur voor. Karin probeerde zich de namen in te prenten, want ze wist dat ze vanaf nu geacht werd die te kennen. Toen nam de praeses van de vvSL het woord. Op afgemeten toon sprak ze: ‘Novieten. Jullie hebt je aangemeld als aspirant-lid van de vvSL, met tweehonderd maar liefst. Uiteraard is de vereniging niet geïnteresseerd in een dergelijke massale toeloop van nieuwe leden. Er zal dus een selectie moeten plaatsvinden. De vereniging heeft uit haar midden zes leden gekozen aan wie ze de zware taak toevertrouwt uit deze grauwe massa diegenen te kiezen die mogelijkwijs een positieve bijdrage kunnen leveren aan de vereniging en voor een lidmaatschap in aanmerking komen. In de loop van de komende drie weken zal blijken wie het lidmaatschap waardig is. Jullie houding zal daarvoor bepalend zijn.’

‘Uiteraard, novieten,’ hernam de praeses van de NC, ‘heeft het bestuur belangrijker bezigheden elders. Het bestuur,’ ze sprak langzaam en duidelijk, ‘gaat nu ver-trek-ken.’

‘Opstaan, novieten!’

Karin worstelde zich omhoog in het gedrang. En weer het ge-

schreeuw over indikken en gangpad. Toen pas begon het echte appèl.

‘Nummer 1.’

Elke noviet droeg een visitekaartje opgespeld waarop haar nummer stond. De novieten moesten naam en studierichting noemen en konden weer gaan zitten.

‘Nummer 19.’

‘Sandra Brouwer, scheikunde.’

‘Is jou iets opgevallen, nummer 19?’

Sandra was niets opgevallen.

‘Jij hebt dezelfde naam als de assessor II van de NC. Dat kan natuurlijk niet. Vanaf nu is je nieuwe naam Coco. Hoe heet je dus?’

‘Coco Brouwer.’

Even later bleek dat ook bestuursleden gevrijwaard bleven voor novieten met dezelfde naam. Nieuwe namen werden uitgedeeld: Jojo, Lola, Poespas. De NC leek een voorkeur te hebben voor repeterende klanken.

‘Nummer 29.’

De noviet die opstond droeg behalve de in het novitiaat voorgeschreven buidel van groene stof ook een grote schoudertas. Een van de NC-leden, Madelief, veerde op.

‘Wat heb je daar nou allemaal? Een buidel én een schoudertas? En nog wel zo’n grote. En zo degelijk bruin. Van echt leer misschien?’

De noviet mompelde iets.

‘Dus niet van leer? Dat dacht ik even, hoor. Maar waarom heb je zo’n grote tas bij je? Wat zit er allemaal in?’

De noviet antwoordde, heel zachtjes.

‘Wat?! Maar je blijft toch niet overnachten? Zit er soms ook een pyjama in? En schoon ondergoed voor morgen?’

Onderdrukt gegiechel op de zolder.

‘Novieten, jullie gaan toch zeker niet zitten lachen om een medenoviet die begrepen had dat ze hier moet overnachten en daarom zoveel bij zich heeft?’

Toen liet het NC-lid haar ironische toon varen en sprak streng: ‘Het is buitengewoon onbehoorlijk van je, nummer 29, om zoveel ruimte voor jezelf op te eisen. Je ziet hoe dicht opeengepakt je

medenovieten nu al zitten, terwijl jij er nog niet eens tussen zit met al die bagage. Geef je tas maar aan ons in bewaring. En wees dankbaar dat er voor jouzelf tenminste wél ruimte is.'

Het eerste wat Karin zag, toen ze de touwtjes van de schoenen-doos losmaakte en het deksel eraf deed, was het groene novietenboekje. 'Vereeniging van Vrouwelijke Studenten te Leiden' stond erop. 'Novitiaat 1955.' Ze nam het ter hand. Het was of ze werd teruggevoerd in de tijd. Ze zat weer op de voorzolder tussen haar medenovieten. Achttien was ze en vol verwachting begon ze aan een nieuwe fase in haar leven. Het Coornhert Gymnasium, haar ouderlijke huis en Gouda had ze achter zich gelaten. Sinds kort woonde ze op een zolderkamer op de Witte Singel. Ze ging klasieke talen studeren in Leiden. Leiden, het woord had een magische klank. *Lugdunum Batavorum*. L.B.

Het novietenboekje droeg de sporen van de tijd. Op de hoeken zat vergeeld plakband, waarmee ze het op de binnenkant van haar kamerdeur had bevestigd. Linksboven zat het strikje, groen met het rode bandje, van de toneelnovieten.

Ze bladerde het boekje door. Van dag tot dag, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat, stond het programma van het novitiaat erin vermeld, drie weken lang. Wie lid wilde worden van de vvsI moest dat meemaken en heette noviet, alsof het ging om de intrede in een kloosterorde. Natuurlijk wilde ze lid worden, bijna alle meisjesstudenten waren vvs-ële, anders kende je niemand en hoorde je nergens bij.

Hoofdbestanddeel van elke dag vormden de appels. Sommige hadden namen, 'Banana Squash', 'Citron Pressé'. Er stonden pickles bij, toepasselijke citaten. 'Haar broos bestaan viel als een vaas in scherven.' Bij het appel 'Gestampde Muisjes' stond: 'Eén muisje piepte nog even angstig, maar na de laatste klap bleef dat ook stil.' Appels met namen waren openbaar. Dicht opeen op banken langs de kant zaten ouderejaars met hun breiwerken. Zoals de *tricoteuses* rond de guillotine zaten te breien tot er weer een hoofd in de mand viel, zo zaten de ouderejaars te wachten en te kijken hoe novieten werden aangepakt en afgemaakt. Al in Gouda had Karin verhalen gehoord over het novitiaat, hoe leuk het was, hoe

geestig. Later zou ze merken dat dat vooral gold zolang je niet zelf het mikpunt was. Het begon al met de eerste kennismaking in augustus.

's Middags tussen 14.00 en 16.00 uur konden aanstaande novieten zich op de club inschrijven en kennismaken met de NC. Voor het eerst betrad Karin Rapenburg 65. Met moeite duwde ze de zware deur open en kwam in een lange gang met witmarmeren vloer. Een rijtje novieten stond te wachten. Er kwam een meisje een deur uit, ze zag er wat aangeslagen uit.

'Hoe zijn ze?'

'Krengig.'

Het meisje vooraan de rij klopte, deed de deur open, wilde naar binnen gaan.

'Heeft iemand "binnen" geroepen?' Een bitse stem.

'Ik dacht dat ik aan de beurt was.'

'Dat bepalen wij wel!'

Toen Karin de kamer binnenstapte, was haar luchtige stemming al weggezakt. Achter lange, met groene kleden bedekte tafels zaten vijf ouderejaars te schrijven of in papieren te bladeren. Een zesde ging rond met een theepot. Niemand keek op. Karin stond te wachten. Achter de èles hing een grote vergulde spiegel, waarin ze zichzelf zag staan. Ze wachtte. Drie minuten. Vijf minuten. Ten slotte zei ze: 'Ik kom kennismaken.'

Als door een insect gestoken keken de ouderejaars op.

'Heeft iemand je iets gevraagd?'

'Nee, maar ik dacht...'

'Laat het denken maar aan ons over.'

Karin zweeg. Langzamerhand begon ze zich belachelijk te voelen. Alsof de ouderejaars haar gedachten raadden zei een van hen ineens: 'Draag je altijd zulke sandalen?'

Getroffen keek Karin naar haar voeten.

'Eh... in de zomer.'

'Als je in de vVSL komt, zou ik die maar thuislaten. Hier worden iets meer geklede schoenen op prijs gesteld.'

Het meisje in het midden legde haar pen neer.

'Waarom sta je hier eigenlijk?'

'Ik kom kennismaken.'

‘Waarom doe je dat dan niet? Denk je dat wij alle tijd hebben?’
Tegen zoveel onredelijkheid had Karin geen verweer.

‘Ik ben Karin van Dam,’ stamelde ze.

‘Dat is heel prettig voor je, Karin,’ zei het middelste meisje afgemeten. ‘Wij zullen je nu onze namen noemen.’

Ze deden het langzaam en duidelijk, terwijl ze Karin strak aankeken.

‘Kun je ze even herhalen?’

‘Anja Uilebakker, Madelief van Aarle... eh... Liesbeth... eh... Liesbeth te Zuilen. O ja, en Sandra.’

‘Is dat alles?’

‘De andere kon ik zo gauw niet onthouden.’

‘Dat maakt alvast geen gunstige indruk, Karin. Jij legt beslag op onze kostbare tijd voor een kennismakingsbezoek. Als je daarna niet eens onze namen kent, heeft je aanwezigheid weinig zin gehad.’

Karin zweeg.

‘We zullen ze nog één keer opnoemen.’

Karin lette dit keer heel goed op en wist de zes namen foutloos te herhalen. ‘In september spreken we elkaar nader, Karin.’

‘En ga eens langs een goede schoenenzaak,’ voegde een van de meisjes eraan toe.

Karin liep de deur uit en schudde haar hoofd tegen wachtende lotgenoten. Op het Rapenburg probeerde ze haar gedeprimeerde stemming van zich af te zetten. Eén ding was haar duidelijk geworden: in de vvsL golden andere wetten en regels dan in de wereld die zij kende.

Karin bladerde verder en stuitte op de vetvlek. Bij een lunchbezoek had ze haar novietenboekje neergelegd, opengeslagen bij de bladzijde waar de ouderejaars moest tekenen. Die draaide nog even een blik sardines open, het schoot uit en olie doordrenkte het papier. Ook de gastvrouw was ontzet. Samen waren ze in de weer geweest met strijkbout en vloeipapier, maar zonder resultaat. Natuurlijk bleef de schandvlek niet onopgemerkt. De NC maakte er een drama van. Het novietenboekje was de ziel van de noviet en als dat door ezelsoren of vlekken ontsierd was en in beslag werd

genomen, hield de noviet op te bestaan. Karin moest zelfs apart in de commissiekamer komen na het laatste avondappèl, het tijdstip voor ernstige gevallen.

Het gekke was, het novitiaat was een spel en iedereen wist dat, maar geleidelijk vervaagde de gewone werkelijkheid en nam de absurditeit haar plaats in. Zelfs prinses Beatrix, HKH in de wandelgangen, vroeg tijdens haar novitiaat in 1956 officieel dispensatie aan voor Prinsjesdag. Dankzij het feit dat die werd verleend, hoefde ze een dag lang haar novietenstrikje niet te dragen en mocht ze meerijden in de Gouden Koets.

Karin herinnerde zich de dag waarop ze haar Leidse souvenirs in een schoendoos had gestopt, de dag waarop ze uit Leiden vertrok. Ze had er een keukentouw een paar maal omheengeslagen en dat met stevige knopen vastgemaakt. Op de deksel had ze geschreven: LB.

Bij al haar verhuizingen was ze de doos tegengekomen en telkens had ze hem weer opgeborgen, op zolder of onder een bed. Weggooien wilde ze hem niet, maar openmaken ook niet. Ze had altijd met gemengde gevoelens aan Leiden teruggedacht, die tijd was verbonden met onzekerheid, onbehagen, schaamte zelfs.

Ze keek de foto's door: gekartelde zwart-wit kiekjes, waarop ze zichzelf zag te midden van clubgenoten aan diners of op feesten, heel jong en altijd lachend. Menu's met wijnvlekken en namen. Een verdorde corsage.

En ach, haar NC-fluitje. Het zilver was zwart uitgeslagen. En het lint, wit-blauw met het insigne van de Novitiaats-Commissie. Ze was er trots op geweest, symbool van succes in de vvsl. Later, ten tijde van de vrouwenbeweging, had ze zich ervoor geschaamd, want het betekende dat ze macht over vrouwen had uitgeoefend. Ze herinnerde zich hoe ze in de jaren zeventig op de stoffige plankenvloer van het Vrouwenhuis zat tussen andere vrouwen, in tuinpakken of spijkerbroek-met-T-shirt, tegen elkaar geleund, shagjes rollend en luisterend naar een medevrouw op het podium. Op die bijeenkomsten heerste een overweldigend gevoel van warmte en saamhorigheid. Ze hadden net ontdekt dat ze allemaal als vrouw werden onderdrukt en daar-

tegen trokken ze gezamenlijk ten strijde. Op rangen en standen werd niet gelet, het enige wat telde was zusterschap. Op de zolder van de vvsl zaten ze ook op een plankenvloer, maar die was niet stoffig, die werd dagelijks gedweild en gestofzuigd door het huishoudelijk personeel van de Club. Ze zat te midden van tweehonderd medenovieten, de rok om de nylonbenen geslagen, en keek op naar de NC achter de tafel. Geen euforie van zusterschap toen. Aanvankelijk was er zelfs een gevoel van vereenzaming en angst. Het was ieder voor zich, de NC speelde het spel verdeel-en-heers. Pas later ontstond het jaargevoel: wij van 1955, wij zijn een goed jaar.

In de vrouwenbeweging waren alle vrouwen gelijk, maar vrouwen van lage komaf met weinig opleiding hadden een streepje voor: die hadden al zoveel kansen gemist. Niemand mocht zich laten voorstaan op afkomst of studie. De vrouw die een artikel schreef was niet meer of beter dan de vrouw die de stencilmachine bediende. Had ze verteld dat ze in Leiden had gestudeerd? Waarschijnlijk alleen als ernaar gevraagd werd. Maar dat ze actief was geweest in de vvsl, erger nog, dat ze in de NC had gezeten en zo had meegewerkt aan het onderdrukken van novieten, daar had ze over gezwegen. Met haar mouw wreef ze het insigne op tot het begon te glanzen. Was het zo erg eigenlijk, moest ze zich schamen? Ze had gewoon meegedaan.

Ze pakte de doos verder uit. Verlovingskaartjes kwamen tevoorschijn, met gaten van de punaises waarmee ze op haar kamerdeur waren geprikt. Trouwkaarten, allemaal in hetzelfde lettertype op geschept Van Gelder met watermerk. Ze sloeg er een paar open en vond de kaart van Ineke en Jan-Willem. Links gaven de heer en mevrouw Van Alphen-Muizelaar met genoeg kennis van het voorgenomen huwelijk op 16 december 1960 van hun zoon Jan-Willem met mejuffrouw I.C. van Asperen, med. doct., en op de rechterzijde meldden de heer en mevrouw Van Asperen-Laansma hetzelfde betreffende hun dochter Ineke en de heer J.W. van Alphen, arts. Met de kaart in haar hand herinnerde ze zich weer het zinkende gevoel van melancholie dat haar overviel toen ze indertijd de trouwkaart kreeg die het vertrek van Ineke uit Leiden betekende, het afscheid van haar liefste vriendin. Het

toekomstige adres stond in kleine letters onderaan vermeld. Den Helder. Onafzienbaar ver leek dat toen.

Toen haar oudste zoon en zijn vriendin na jaren samenwonen gingen trouwen, stuurden ze een roze kaart waarop twee Mordillo-stripfiguren door hartjes omringd naar elkaar toeholden. Op de volgende tekening vlogen ze elkaar in de armen, wat als explosie werd afgebeeld en op het laatste plaatje zaten ze verwaasd te midden van neerdwarrelende hartjes met de tekst: WE GAAN TROUWEN! GROOT FEEST!

Wat waren we conventioneel in Leiden in de jaren vijftig. Bang om iets 'geks' te doen, bang om af te wijken van hoe het hoorde. Ze zocht verder en vond haar eigen verlovingskaartjes. Ze kon er Leiden niet de schuld van geven dat ze getrouwd was, dat wilde ze zelf. Maar het verlangen te doen zoals iedereen had ook háár leven bepaald.